

Robin Blackburn: Ekonomi för anarkister

[Ur *New Left Review*, nr 79, januari/februari 2013, s 141-150. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

David Graebers *Debt: The First 5.000 Years* [Skuld: de första 5.000 åren – Melville House: New York, 2011] kan både betraktas som en antropologs bidrag till den nya internationella historien och som en antikapitalistisk forskare/aktivists intellektuella trosbekännelse. Projektet att skriva historien om de ekonomiska mekanismerna förenar på ett utmärkt sätt en analys av skulden med påståendet att kraschen 2008 var en avgörande vändpunkt. Utifrån denna synvinkel är de senaste händelserna ytterligare en oväntad vändning i den urgamla kampen mellan rika och fattiga, långivare och låntagare, penningmaskinen och människans överlevnad och blomstring. Den är skriven med ett sympatiskt gott humör och en vinnande radikal generositet. ”Kanske världen verkligen är skyldig dig ditt levebröd”, framkastar Graeber. I Lafargues och Bakunins fotspår lägger han ett gott ord för de fattiga och icke strävsamma: ”De skadar åtminstone ingen. I den mån de tillbringar den tid de tar från arbetet med vänner och familj och har trevligt och tar hand om sina nära och kära, så förbättrar de troligen världen mer än vi tillstår.” Det är lätt att inse varför denna bok har nått en så stor läsekrets bland skuldsatta unga studenter, arbetare och icke arbetande inom Occupy-rörelsen.

Debt presenterar inte en linjär berättelse. Första hälften av boken innehåller omfattande kapitel om synen på förpliktelser, byteshandel, inlösen och ära. Därefter följer vad som vid en första anblick kan verka vara en vanlig kronologisk ordning, med utgångspunkt i förhistorien, och fortsättning via antikens Mellanöstern, Rom och Grekland, Kina och Indien, innan han går vidare till axialtiden (800 f Kr till 600 e Kr), medeltiden, ”de stora kapitalistiska imperiernas tidsålder” och slutligen perioden efter 1971 – kallad ”inledningen av något som återstår att bestämma”. Den skenbara raden av historiska stadier avbryts ofta när Graeber går från diskussioner om det medeltida Irland till dagens Afrika, från romersk lag till mellanpassagen. Han dröjer ofta vid likheter över tid och knyter det förflutna, till och med det avlägset förflutna, till aktuella händelser. Marknadernas benägenhet att snurra ur all kontroll är ett återkommande tema. Man måste vara mycket väl beläst för att inte lära sig en hel del från dessa fascinerande diskussioner, där Graeber, precis som Marx, ofta citerar litteratur – Rabelais, Goethe, Bibeln, *Tusen och en natt* – istället för de stora ekonomerna för att tydligt klargöra sin kritik.

I *Debts* inledande kapitel stöder sig Graeber på omfattande antropologisk forskning för att bevisa att den nyklassiska ekonomiska teorins oreglerade marknader, pengar och skuld är abstrakta och godtyckliga konstruktioner och ett relativt sent påfund. Ett verkligt utbyte förenar inte bara två individer, alltså någon som sätter ett pris och någon som betalar det, utan två (eller flera) sociala världar med delvis överlappande anspråk, antaganden och förväntningar. Det synbarligen enkla utbytet har alltid skapat ojämna förpliktelser och oförenliga världsliga intressen. Skuld och krediter var livsviktiga förutsättningar, precis som påhitt som att betala avgift för att inleda utbytet eller till och med det enkla utbytet av artiga fraser – ”tack så mycket”, ”får jag be” och ”tack” är alla ord som uttrycker personlig tacksamhetsskuld.*

Graeber konstaterar att det som omvandlar tacksamhetsskuld till en skuld är att den kan uttryckas och beräknas i kvantitativa termer och väcka tanken att pengar och marknaden förvandlar kvalitet till kvantitet. Men han siktar på en ytterligare slutsats. Han kullkastar tanken att byteshandel var den första sortens ekonomi och anser den vara mindre viktig än utvecklingen av pengar:

* Det engelska ”much obliged” = ”tack så mycket” är härlett från ”oblige” som betyder ”vara skyldig” - öa.

Vi började inte med byteshandel, upptäckte pengar och sedan så småningom upptäckte kredit-systemen. Det ägde rum precis tvärtom. Det vi nu kallar virtuella pengar kom först. Mynt kom mycket senare och de spreds bara ojämnt och ersatte aldrig helt kredit-systemen. Byteshandel verkar i sin tur till stor del vara en sorts slumpmässig biprodukt av användningen av mynt eller papperspengar: historiskt har det huvudsakligen varit något som folk som är vana vid kontanta affärer gör när de av någon anledning inte har tillgång till betalningsmedel.

Innan utbytet hade blivit allmänt utbrett, förklarar han, hade många samhällen olika betalningsmedel, vissa bara till små affärsuppställningar inriktade på vardagskonsumtion, andra avsedda att reglera och främja grundläggande mänskliga relationer. Således återoppar han stamsamhällen i Afrika och Nordamerika som har haft speciella valutor för att underlätta giftermål eller förhindra att ett mord ledde till ändlösa strider. När en klan eller familj förlorade en dotter så skapade det skenbart en rätt att få ”betalning” i mässingsstänger, eller valtänder eller musselpärlor. Liknande symboler med speciellt värde erbjöds när en familjemedlem hade mördats. De ”betalningsmedel” som användes var inte del av något system av motsvarande värden – som Graeber noterar angående Tivfolket på landsbygden i Nigeria, ”kan ingen mängd ockra ge dig en mässingsstång, precis som i princip ingen mängd mässingsstänger kan ge dig fullständiga rättigheter till en kvinna” – utan var istället begränsade till att registrera speciella åtaganden som bara kunde lösas genom att erbjuda en make/maka som ersättning. Och det var först när giftermålet hade givit upphov till barn som upprättelsen verkligen tog sin början. Precis som med hemgiften var utfästelserna om mässingsstänger eller musselpärlor inte något pris utan ett medel för att registrera ett åtagande som inga pengar kunde uppfylla.

En annan sorts tacksamhetsskuld var blodsskuld, som med lätthet kunde skapa beroende när låntagare lämnade sig själva eller sina barn som säkerhet. Under normala förhållanden kunde skulden lätt avskrivas så fort skörden var bärgad eller när torkan upphörde, och pantsättandet var i sig själv inte nödvändigtvis besvärligt. Men om förhållandena inte förbättrades och om handelsnätverk gav fordringsägarna nya alternativ, då kunde betalningen av skulden till sist kräva att låntagaren betalade med sina familjemedlemmars kroppar. Handelsmän kunde ta över panten från de låntagare som inte hade fullgjort sina skyldigheter: Graeber konstaterar att detta var en av källorna till slavhandeln i allmänhet och slavhandeln över Atlanten i synnerhet. (Men vi bör notera att könsobalansen i Atlantrafiken – med två tredjedelar av offren män eller pojkar – skilde sig avsevärt från det typiska mönstret för pant, vars offer till största delen var kvinnor.)

På ett filosofiskt plan förklarar sig Graeber oense med Nietzsches påstående i *Om moralens härstamning* att stammen måste utkräva varenda offer – och stammedlemmen förlora sina armar och ben – på grund av att stammen står i tacksamhetsskuld till förfädernas fortfarande närvarande andar. De som framställer människans samhällen som att de betungas av en ursprunglig skuld till förfäderna går vilse, hävdar Graeber, om de förutsätter en övergripande benägenhet till utbyte, jämförelser och beräkningar. Nietzsches exempel med ursprunglig skuld är enligt hans uppfattning ”ett spel som helt och hållet utspelar sig inom det borgerliga tänkandets ramar”. Det kanske vederlägger eller inskränker den liberala individualismens heroiska förenklingar, men det underkastar sig fortfarande en mytisk kalkyl: ”öga för öga, tand för tand”. Mot Nietzsches ”fantasier om barbariska jägare som hugger bitar av varandras kroppar” ställer Graeber ett uttalande från en inuitisk jägare/samlare ur Peter Freuchens *Book of the Eskimos*:

”Uppe i vårt land är vi mänskliga!”, sa jägaren. ”Och eftersom vi är mänskliga hjälper vi varandra. Vi gillar inte att höra någon säga tack för det. Det jag får idag kan du få imorgon. Här uppe säger vi att med gåvor skapar man slavar och med piskor skapar man hundar.”

Framgångsrika jägare kände förpliktelser mot de som inte lyckats, och det var förpliktelser som

sträckte sig längre än kvantitativa beräkningar. Graeber erkänner att det finns ett element av utbyte här, men han hävdar att bytessystem i typfallet är en överbyggnad som vilar på och litar till ett nätverk av ömsesidig hjälp och samarbete som han kallar ”basal kommunism”.

På andra ställen låter han förstå att utbyte, hierarkier och kommunism är ”de tre viktiga moraliska principer på vilka de ekonomiska förhållandena kan grundas”. Alla tre ”finns i alla mänskliga samhällen”, ofta samtidigt. Oavsett om det är i en medeltida by eller i den kapitalistiska fabriken så litar produktionsprocessen till små handlingar av samarbete mellan de direkta producenterna. Men utöver detta finns för Graeber den basala kommunismen underförstått i allt socialt umgänge, som i att fråga efter vägen eller erbjuda eld. Den är ”råmaterial till sällskaplighet, ett erkännande av vårt ursprungliga ömsesidiga beroende som är den samhälleliga fredens grundmaterial.” Marknadernas funktion och hotet om ”skuldfällor” kan motarbetas med en praktik och institutioner som innesluter en oändlig horisont av ömsesidighet, på grundval av tanken att ”samhället alltid kommer att existera”. Om man kan uppnå en sådan förtröstan så finns en ny tillförsikt att de förpliktelser man tagit på sig så småningom kommer att betalas tillbaka – en möjlighet som den inuitiska jägaren syftade på med det som kunde hända ”imorgon”. Graeber påminner oss om att skuldens undermening kan ha många betydelser. Om man kan undvika dess fallgropar så kan den upprätta ett nätverk av ömsesidiga åtaganden som kommer att hjälpa till att bevara samhället.

Den historiska berättelse som utgör bokens andra hälft formas av det som Graeber identifierar som en rad enorma övergripande cykler: ”Om vi tittar på Eurasiens historia under loppet av de senaste 5.000 åren, så ser vi en allmän växling mellan perioder som domineras av kreditpengar och perioder där guld och silver kom att dominera.” Den periodisering han därefter utvecklar grundar sig på dessa cykler: från de tidiga jordbruksimperierna (3.500 – 800 f Kr) där kreditpengar var förhärskande, till axialtiden (800 f Kr – 600 e Kr), en tid av myntprägling och filosofi, till medeltiden då krediter åter kom att dominera, och sedan till ”de stora kapitalistiska imperiernas tidsålder”, som, skriver han, ”började omkring 1450 med en massiv återgång över hela jordklotet till guld- och silvervaluta, och som egentligen han sägas ha tagit slut först 1971, när Richard Nixon tillkännagav att den amerikanska dollarn inte längre kunde lösas in mot guld.” För Graeber är de ”slutgiltiga konturerna” till denna nya fas – knappt 40 år gammal – ”med nödvändighet osynliga”.

Den motor som enligt Graeber driver dessa historiska växlingar ”förefaller vara krig”: ”medan kreditsystem tenderar att dominera under perioder av relativ samhällsfred eller via nätverk av tillit... så har de under perioder som kännetecknas av utbredda krig och plundring en benägenhet att ersättas av ädelmetaller”. Guld- och silvertackor har fördelen att förenkla affärsuppställningar – och vara lätta att stjäla – medan kreditpengar kräver tillit i ett mer komplicerat nätverk av förhållanden och vitsord. Som Graeber ironiskt konstaterar ”är en tungt beväpnad kringvandrande soldat själva definitionen av en hög kreditrisk.” Han konstaterar det ”utomordentliga våldet under axialtiden” och levererar, med stöd av Geoffrey Inghams förklaring av pengarnas ursprung, en dräpande redogörelse för det ”militär-mynt-slaveri-komplex” som var typiskt för de tidiga imperierna. Exempelvis innebar Alexander den Stores erövring av Persien ”att det existerande persiska systemet med gruvor och mynt måste omorganiseras för att försörja den invaderande armén, och antikens gruvbrytning sköttes givetvis av slavar. I sin tur var de flesta slavar i gruvorna krigsfångar.” Som *Debt* konstaterar, ”kan man inse hur denna process kan livnära sig på sig själv.”

Enligt Graebers uppfattning innebar medeltiden för de flesta av jordens invånare ”en enorm förbättring jämfört med axialtidens fasor”. I de nya stater som uppstod på ruinerna efter de stora territoriella imperierna ”bröts banden mellan krig, guld- och silvervalutor och slaveri”. Kreditpengar återuppstod över hela Eurasien och antog abstrakta, virtuella former – papperspengar och räknestavar i Songdynastins Kina, skuldsedlar kallade *sakk* i den islamska världen, och så vidare. I motsats till

detta innebar eran med ”stora kapitalistiska imperier” en återgång till guld- och silvervalutor, som påskyndades av den spanska erövringen av Mexiko som hjälpte till att utlösa ”prisrevolutionen” i 1400-talets Västeuropa. Graeber framhåller hela tiden tvångets roll, den ”speciella europeiska härvan av krig och handel” som förde skräck och förslavande till miljontals människor i den koloniala världen.

Den sista cykeln i Graebers långvariga schema börjar 1971 med upplösningen av Bretton Woods ekonomiska struktur. Detta utgör ett brott med det mönster av växlingar som diskuterats i de tidigare kapitlen. Som han framställer det: ”om historien stämmer skulle en tidsperiod med virtuella pengar innebära en rörelse bort från krig, imperiebyggande, slaveri och skuldfällor (avlönad eller på annat sätt) och i riktning mot skapande av någon sorts övergripande institutioner i global skala för att skydda långivarna.” Men ”det vi hittills har sett är motsatsen”: ”det nya globala betalningsmedlet har sina rötter i militär styrka ännu mer än det gamla hade.” Han påpekar att från och med 1970-talet tenderade de mest aktiva köparna av amerikanska statsobligationer att vara verkliga amerikanska militärprotektorat – Västtyskland, Japan. Korea. Enligt Graebers åsikt ”innebär inte uppkomsten av en fritt flytande dollar ett brott med den allians mellan militärer och finansärer som kapitalismen själv ursprungligen grundade sig på, utan dess slutgiltiga förhärligande.” Men vi befinner oss knappt 40 år in i den nya perioden, som i och med Kinas uppgång så småningom kan övergå till ett mer välbekant historiskt mönster: kanske vi bevittnar ”det första stadiet i en mycket lång process att reducera USA till något som liknar en traditionell kinesisk satellitstat.”

Boken intresserar sig mer för samhällliga förutsättningar för ett bra liv än det historiska samspelet mellan former för samhällligt arbete eller frigörelse. Graeber skriver en historia om skulden och inte en historia om produktivitet eller det bakomliggande jordbruks- eller industriella systemet. Han anser att konflikter om skuld och skuldsättning har stått för de viktigaste delarna av de historiska klasstriderna – där konflikter om löner, villkor och rättigheter att organisera sig varit mindre viktiga. Han hävdar i själva verket att fritt lönearbete har varit mer sällsynt än man vanligen tänker sig, och att olika system för skuldfällor, trældom och slaveri i motsvarande grad har varit mycket mer betydelsefulla. Utan att helt och hållet avfärda proletariatet så tycker han om att hylla de ”fattiga och icke strävsamma” som förmedlare av förändring. När han betonar att ”primitiv ackumulation” inte ska betraktas som en avlägsen fas som en gång för alla har ägt rum under den tidiga moderna perioden, så har han helt rätt och är i linje med mycket av den senaste forskningen. Men han befinner sig på tunnare is när han förnekar att finns en nödvändig (om än mycket ojämn) förbindelse mellan lönearbete och kapitalism. Givetvis har arbetare ofta delvis fått betalt in natura eller med polletter som bara kan användas i företagets butiker. Utomekonomiskt tvång har ofta använts som komplement. Men kapitalismens utveckling utvidgade också ofta det ekonomiska tvånget och där spelade skuld en kompletterande roll. Graeber lägger själv fram data över engelska lönetariffer för flera århundraden bakåt och hävdar att kapitalismen växte fram på den engelska landsbygden långt före den industriella revolutionen. Han åberopar också senare data över den ökande klyftan mellan den ökande amerikanska arbetsproduktiviteten och de nästan stillastående lönerna. Idag är några miljarder människor i hela världen – kanske halva mänskligheten – beroende av löner för livets nödtröft. Och de fattigas låga löner och skuldsättning har givit ett enormt bidrag till den internationella obalansen och finanskrisen, vilket Graeber säkert skulle hålla med om.

Denna bristande uppmärksamhet på de samhällliga produktionsförhållandena innebär till exempel att han inte lyckas begripa det spanska styrets komplicerade funktion i Amerika, och missar det element av fritt arbete som det innehöll. Tvångs- eller slavarbete är inte lämpligt för silverbrytning i Anderna, eftersom bara själva överlevnaden på de kalla och karga högplatåerna sannolikt skulle kräva slavernas hela energi, och eftersom tvångsarbetare inte stannade länge nog för att lära sig de nödvändiga färdigheterna. Kungliga ämbetsmän hittade en raffinerad väg för att kringgå dessa

svårigheter genom att anpassa den tvångsregim som funnits före Erövringen: man krävde att byarna skulle tillhandahålla arbetare för arbete i gruvorna i sex månader, men byarna måste också stå till tjänst med mat och kläder till myndigheterna, som sålde dem till lönearbetarna i högplatåernas gruvdistrikt – mot betalning i silver till en taxa som liknade den i silvergruvorna i Tyskland (som Pierre Vilar förklarar i sin klassiska *History of Gold and Money* [Guldet och pengarnas historia]). Men huvuddelen av de pengar de fick i lön användes för att köpa mat och kläder som tillhandahållits som tributvaror. På detta sätt utvecklade kolonialstaten en Midasliknande förmåga att förvandla majs och tyg till silver. Dessa arrangemang illustrerar de kungliga ämbetsmännens uppfinningsrikedom – och omätlighet – i att få fram pengar. Andra inkomstkällor innefattade försäljning av licenser för att bryta silver, en kunglig femtedels skatt på allt silver som producerades, transportavgifter, och inkomster från *asiento*, försäljning av rätten att importera slavar till hushållet.

Det finns en återkommande betoning av den stora förödelse som marknader – i synnerhet ”fria marknader” – kan orsaka, men Graebers avsikt är inte att göra en institution som fanns långt innan kapitalismen till ett spöke. Istället ifrågasätter han det ”falska valet” mellan marknad eller stat. Graebers uppfattning om en ”basal kommunism” sätter fingret på en avgörande sida på eller nivå i den sociala tillvaron. Han ställer den mot att mänskligheten på något magiskt sätt ska frälsas från privategendomens och arbetsdelningens villfarelser – genom att helt enkelt förbjuda marknaden. En sådan uppfattning har förvisso visat sig vara både farlig och en villfarelse, men det får inte leda till slutsatsen att allt intresse av att ”äga produktionsmedlen” bara är ytterligare ett uttryck för en ”mytisk kommunism”. Under globaliseringsepoken behöver vi på ett radikalt sätt tänka igenom det offentliga ägandet, och det kommer säkert att bli komplicerat. Det kommer att kräva bidrag från olika korsande sammanslutningar av ”allmänheten” – producenter, konsumenter, samhällen, nätverk och så vidare – men det går inte att hitta genom att förringa styrkan hos det kapitalistiska ägandet, som alltid har givit den stora fisken möjlighet att äta den lilla.

Graebers resonemang må vara påverkat av den anarkistiska traditionen, men då och då medger han faktiskt att staten kan utöva sin makt på sätt som främjar social rättvisa eller större ekonomiska möjligheter. Han hävdar att det är absurt att ställa staten och marknaden mot varandra, eftersom stater så ofta har skapat och upprätthållit marknader genom att betala löner och leverantörer, och genom att garantera grundläggande markbestämmelser och egendomsrättigheter. Statens förmåga att upphäva skulden är ett ledmotiv i boken, och det spåras tillbaka till Mesopotamien och läggs fram som ett exempel på vad som kan göras idag. Ofta noterar *Debt* det förtryck och den utsugning som stater undantagslöst har orsakat, men ger få exempel på staten som både en ambivalent och en produktiv institution som ger med ena handen och tar tillbaka med den andra.

I sin polemiska genomgång av de förhistoriska scenarierna tar Graeber upprepade gånger sikte mot dagens nyliberala ideologi, dess marknadsfundamentalism och dess underlåtenhet att föreställa sig en tänkbar kollektiv framtid. Även om det ofta är lockande så tycks det mig som att ett sådant hårt angrepp mot en sedvanlig visdom – en kritik av en berömd artikel av Paul Samuelson – missar målet. Eftersom det vilar direkt på bokens bredare resonemang är det värt att förklara misstaget. Samuelsons artikel, som publicerades i *Journal of Political Economy* 1958, hade den något torra och tekniska titeln ”En exakt räntemodell för konsumtionslån, med eller utan pengar som socialt verktyg”. Graebers invändning – som i sig själv är väl befogad – är att Samuelson på ett felaktigt sätt anser pengar vara en ovidkommande slöja som dragits över produktionsförhållandena. Men betydelsen hos denna artikel var den lösning den gav till debatten om USA:s socialbidragsprogram. Så som det stadgades 1935 hade detta program bara erbjudit pension till de som bidragit till det, så i början fanns det en mängd understöd som inte motsvarades av några utbetalningar. Det fick två olyckliga resultat: det förvärrade 1938 års recession och det lämnade äldre arbetare utan skydd.

1950 antogs tillägg som gav äldre arbetare de bidrag de skulle ha gjort fram till 1935 om systemet hade existerat. Detta antagande gjorde det möjligt för socialförsäkringsmyndigheten att betala betydligt mer generösa ålderspensioner, med utmärkta resultat både för den makroekonomiska balansen och de äldres pensionsinkomster. Det kan i själva verket betraktas som ett knep som införlivar inuitjägarens humana och kollektivistiska värderingar: det säkerställde att socialförsäkringen täckte alla samtidigt som den fick till stånd en osynlig omfördelning – eftersom alla bidrog och alla gynnades.

Samuelsons artikel förklarade varför detta skulle vara en fullt genomförbar åtgärd trots att den erbjöd äldre arbetare något för inget. Med det han kallade "socialförsäkringens paradox" förklarade han att det alltid skulle finnas tillräckligt i socialförsäkringsfonderna för att fullgöra åtagandena mot de nuvarande mottagarna, så länge de pensioner man var skyldiga dagens bidragsgivare delvis finansierades av de "ännu inte födda". Kritiker invände att detta var gott och väl, men vem skulle betala pensionerna till "den sista generationen"? Samuelson kunde visa, att så länge schemat överlevde och stöddes av regeringen så skulle de framtida pensionerna betalas ut. Den viktigaste förutsättningen var förtröstan att garanten (staten) skulle finnas kvar om 20 eller 50 år (vilket ett kommersiellt försäkringsbolag aldrig kan lova).

Medan konservativa teoretiker betonar ursprunglig skuld och omöjligheten att någonsin betala den helt och hållet, så lånade Samuelsons resonemang djärvt från framtiden för att finansiera ett "schema för rättvisa mellan generationerna" som Brian Barry har kallat det. Samuelson insåg själv att han tänjde på den vanliga politiska ekonomins gränser: som ett försvar av sin metod återopade han Friedrich Engels slutsatser, vilket man inte gjorde lättvindigt i USA 1958. Graeber fortsätter med att beskriva perioden omedelbart efter 1945 som en period som kännetecknades av ökad social integration. Förändringarna av socialförsäkringen i USA 1950 – som fick motsvarigheter i andra länder – var ett viktigt bidrag till detta system med ett offentligt organiserat socialt skydd som har visat sig vara mycket motståndskraftigt mot angrepp.

Även om det finns en löslig kronologisk struktur i boken så finns det ingen känsla av framsteg eller marsch framåt: Graeber utmanar alla optimistiska tolkningar av den kapitalistiska moderniteten, och ser istället nationalstaten med sin statskuld som förebud av mer destruktiva krig. Han hävdar att kapitalismens mest genomgripande analytiker var övertygade om att den stod på randen till sammanbrott: "Nästan ingen av kapitalismens stora teoretiker, ur hela det politiska spektrat från Marx till Weber, till Schumpeter, till von Mises, ansåg det sannolikt att kapitalismen skulle existera mer än en generation eller högst två." Men även om man förvisso kan samla ihop citat för att underbygga detta påstående, och oaktat många förhoppningsfulla kritikers inte ordentligt genomtänkta teorier, så finns det ett annat tänkande hos de analytiker av kapitalismen som betonade hur stabil den var via sina krismekanismer och "kreativa ödeläggelse". Som Graeber påpekar gör uppkomsten av kärnvapen och andra hot mot biosfären scenariot med sammanbrott mer tänkbart. Men även om han är medveten om sådana faror så menar han fortfarande att hans centrala budskap är hoppfullt – människans institutioner kan förvandlas i grunden och byggas på "den basala kommunismens" underförstådda grundvalar, med sin princip "från var och en efter förmåga, åt var och en efter behov".

Graeber förkunnar faktiskt att hans avsikt är att på nytt tända en känsla av samhällsliga möjligheter. Han lägger inte ner mycket tid för att räkna upp alternativen, men vidhåller att den urgamla tanken på en allmän annullering av skulden fortfarande är den bästa utgångspunkten. Den senaste tidens enormt omfattande penningsskapande i bankernas tjänst har visat hur absurt det är att underkasta sig bankirer och börshandlare som det ekonomiska områdets härskare. Det är mer än någonsin relevant

med ett ”heligt år”.^{*} Men det hade varit bra med åtminstone en skiss över hur en värld utan skuld (eller ska det vara utan ohälsosam skuld?) skulle se ut. Hur ska konsumentkooperativ och arbetarkollektiv, självförvaltande samhällen och kosmopolitiska nätverk och samverkan reglera sina egna affärer? Kommer de, som Proudhon hävdade, att behöva sin egen version av investeringar och krediter för att de ska blomstra? Kommer det att behövas priser, och hur kommer man i så fall att bestämma dem? Trenden i Graebers resonemang är att man efter att ha annullerat den odiösa skulden inte kan lita till några dramatiska förenklingar av tillvaron, utan istället arbeta fram nya institutioner som innebär social integrering, avskaffande av kommersialisering och demokratisk kontroll. Han avvisar uttryckligen formell representation kombinerat med ekonomisk maktlöshet. ”Statsskulden” och aktiemarknaden fjättrar demokratin, precis som den ”omfördelade staten” alltför ofta främjar skyddslingsystem och ”identitetspolitik”.

Trots att *Debt* kom ut mitt under en pågående ekonomisk kris har den föga att tillföra frågan om 2008 års krasch och de obalanser som ledde fram till den. Ändå skulle det ha varit intressant om Graeber hade utvecklat sina argument ytterligare i ljuset av krisen, som har varit mycket upplysande: få kan förneka att storbankernas själva existens har varit beroende av gigantiska och långvariga injektioner av statligt stöd – och ändå fortsätter bankerna att hamstra krediter och dämpa återhämtningen. Även om villkoren har varit hårda så har räddningen av GM visat att offentliga lån kan återuppliva produktionen på kort sikt. Men slutsatsen ska inte vara att upprätthålla en förlegad samhällsekonomisk modell utan istället att utarbeta nya sorters gemensamt arbete och kollektivt ägande och olika produkter eller tjänster.

Denna bastanta avhandling om dåliga skulder visar behovet av ett fortsatt arbete om hälsosamma krediter. Av gammal tradition förkastar Graeber det kapitalistiska ”hasardspelet”. Men alla investeringar i framtida möjligheter innehåller ett element av osäkerhet och anspråk på resurser. Regeringar kan troliga fram de pengar som behövs ur tomma intet om investeringarna visar sig tillfredsställa ett verkligt och faktiskt samhälleligt behov. Kapitalister är ofta dåliga på att hitta och stöda nödvändiga samhälleliga uppfinningar, speciellt de som kräver en omfattande och kompletterande infrastruktur. Offentliga projekt – som genomförs i bred och varierande skala – är en livsavgörande ingrediens som saknas i en värld som är ansatt av skuldsättning, svag efterfrågan, klimatkatastrof, fattigdom, förfallande infrastruktur och åtstramningar som motverkar sitt syfte. Graeber hjälper till genom att visa på den dåliga gamla världen av skulder och röja vägen för nya vyer bortom kommersialiseringen, kanske upplysta av offentliga krediter.

* Är då synder blir förlåtna – öa.